

GRČARJEV VANDEK

Vandeku se je slednjič posrečilo, da je prižgal svečo, ki jo je močan veter nekajkrat upihnil. Z levico je zaščitil plamenček, ki je plahotal na vse strani, pokleknil in zavrtel svečo v svežo gomilo.

Orumeneli list se je utrgal s platane, zaplesal po zraku in se spustil na ilovnato prst.

Odkar je mamino drobovje razjedel rak in je ženica v hudih mukah za vedno zatislila oči, je pri hiši vse narobe. Z betežnim očetom sta na lastni koži občutila veljavo reka, da ženska pri hiši podpira tri vogale.

Kmetija brez ženske je kakor čebelji panj brez matice. Gospodinja pri hiši je os, okoli katere se vrti vse življenje in nehanje. Ajdovo moko v kašči je načela plesen, ker nima kdo skuhati žgancev, prašiči puščajo v koritu hrano, pralni stroj v kotu je omrežil pajek, podganar so podušile ves piščančji zarod, solato na vrtu je prerasel plevel in posoda ostaja nepomita, lesen pod neporiban.

Vandek se je sklonil nad gomilo in dolgo nemo zrl v pojemajoči plamenček. Naposled je sklenil roki kvišku, se sesedel na pete in bolešno zajecjal:

— Ljuba, dobra, sladka moja mama; zakaj si me zapustila?

Kaj naj počnem brez tebe? Naš dom je sedaj pust in v moje srce se je naselila žalost.

Iz žepa je izvlekel plosko stekleničko z žganjem, jo prinesel k ustom in krepko potegnili. Potem je objel gomilo, poljubil lepljivo prst in izdavi:

— Verjemi, mama, da poslej poljubljam tla, kadar si hodila, božam tvojo obleko v omari in pritiskam na prsi tvojo podobo.

Iz zamaščene, oguljene denarnice je potegnil orumenelo mamino sliko, jo dolgo ogledoval in pri tem polokal žganje. Prazno steklenico je zalučal ob pokopališko obzidje, da se je razletela, našobil usta kakor otroček in se mlo razjokal. Pozagorelem, umazanem licu in kocinasti bradi so mu polzele solze in kapljale na zemljo.

Z žuljavo dlanjo si je obrisal solzne oči, smrknul in vstal. Oguljen klobuk si je poveznil na glavo in se počasi napotil proti izhodu. Med vrati je postal, se še enkrat ozrl na svežo gomilo, potem pa je zavil navkreber. Na lazu mu je zastal korak.

— Ja, bo držalo, tule sva z mamo okopavala krompir, tamle pod grčavim hramom smo vedno malicali in lenarili ob opoldanski pripeki.

Solze so si po kocinastem licu utirale nova pota. Sedel je na bukov štor, s klobukom pokril desno koleno in se zazrl tja dol na pokopališče, kamor je v kratkem času pospremil že mnogo domačinov. Neprijazna smrt je neusmiljeno kosila med vaščani.

Predlani je pobralo starega Smrekarja, potem so pospravili tja Antonovko, lani je pod naloženim vozom drl izdihnil Lenčkov Matic, v bolnišnici sta umrla Grgurjev Nace pa tisti zapiti Anžlovar, nato pa so zakopali še mamo.

— Mama, rotim te, odpusti grešniku! Vandek je kleknil na kolena, zgrabil šop trave in jo zmlel med rokami. Tam notri ga je žgalo, peknilo, nedopovedljivo skelelo. Spominjal se je: dvakrat je rnil blago materino srce. Prvikrat, ko je imel slabe ocene pa je naredil mamin podpis v

spričevalu in je nevedna mama pred učiteljico zardevala. In drugič, ko je mami izmaknil iz denarnice tisočaka in se je kaj kmalu prepričal o tem, da ima laž kratke noge. Zanj je bila najhujša kazen mamino blagohotno svarilo.

Najhuje pa je Vandeka razžiral občutek krivde, ker je mami na smrtni postelji zvesto obljubil, da bo pijančevanje obesil na klin.

Solze neboljenosti, obupa in žalosti so močile zemljo.

— Mama, odpusti, ne morem, pregloboko sem zabredel v močvirje zla; nihče me ne izvleče ven.

Vstal je, se opotekel, zavrtel okoli osi in telebnil na blatno stezo. S težavo se je dvignil na majave noge. Počasi se je napotil tja gor proti rebri, kjer se je nazirala zapuščena Ribičeva domačija, vsa obrasla z robidovjem in koprivami.

Pri Ribičevih je bil domač in vedno dobrodošel.

Gospodar ga je imel rad, kakor da je njegov sin. Z Johano sta skupaj rasla, skupaj trgala šolske klopi in si pozneje obljubila zvestobo.

Vrtal je po spominu.

Čudoviti so bili majski dnevi, ko sta z Johano sedela v sočni travi pod cvetečo češnjo ter srkala vase opojne vonjave.

— Ja, bo držalo, je dejal Vandek zase, tista coprnica v mestu jo je spredila. Vandeka je stisnilo pri srcu. Globoko je zajel sapo in zamahnil z roko, kot da bi se hotel otresti neljubilnih spominov.

Skoz visok šas si je utrl pot do trohnelih, od sonca zbledelih in razpokanih vrat. Z obrazom je posmukal na gosto razpredeno pajčevino in pritisnil na kljuko. Vrata so se škripaje odprla. Vandek je smuknil noter. Tla so bila prekrita z nagnitimi deskami. Očrnelo, razpokano in vlažno zidovje, obraslo z mahom, že zdavnaj ni videlo beleža. Iz razpok v zidovju so pogahnjali šopi trave. Zaudarjalo je po plesnobi, vlagi in trohnobi. Iz okenskih okvirov so štrleli koščki razbitih šip. Vanje se je zaganjal piš, da so zamolklo in enakomerno udarjali ob steno. Strop je bil na sredi izbe prebit in skoz veliko luknjo je bilo videti nebo. Streha je bila razdejana in okrušeni kosi opeke so ležali daleč naokoli.

Domačija je bila videti, kakor da jo je pravkar razdejal hud potres. Kar je bilo v njej in okoli nje količkaj vrednega in uporabnega, so raznesli vaščani ali pa razbili otroci, ki so se šli v hiši skrivalice.

Ribičevi so nekoč sloveli kot trdni gruntarji. V hlevu je bilo vedno deset repov lepo rejene živine in par konj.

Ponašali so se z najlepšimi njivami, senože in gozdovi in nikoli niso bili brez deklet ali hlapca.

Vandek je z zapečka pobrisal debelo plast prahu, sedel nanj in se pogreznil v preteklost.

Ob dolgih zimskih večerih, ko je zunaj krog vogalov zavijala ledena burja, so sedeli otroci na peči, stari Ribič pa jim je pravil o tem, kako so predniki vojevali boj proti kletemu Turčinu. Že tedaj sta se z Johano spogledovala.

Vandeka je streslo, vstal je, brcnil obtolčeno nočno posodo, vtaknil roke v žepe in odkolovratil v vaško gostilno.

Žganjekuha ima, kot vsaka reč, dve plati medalje in je človeku lahko tudi v pogubo. Vandek ga je večkrat srknil kozarček ali dva. Ribič je silil vanj.

— Kar daj ga, Vandek, dčber je!

Sprva se je fant branil in je samo izjemoma pil; ščasoma pa se je izjema prelevila v pravilo. Ko pa je zvedel, da je Johana ostala v mestu, ga je začel neprestano lokati. Po mamini smrti se je gibal samo še v trikotniku med pokopališčem, Ribičevo domačijo in gostilno. Trikotnik žalosti, spominov in utehe.

Domov je redkokdaj zahajal in še tedaj oče zanj ni imel lepe besede.

V razdejani Ribičevi lopi je bilo slamnato ležišče. Tam je Vandek poleti prenočeval, pozimi pa v sosedovih svistih. Temna, soparna jesenska moč je obetala nevihto. Na nebu so se nagrmadili svinčeni oblaki in močan veter je Vandeku odpihnil klobuk. Stekel je za njim in se prekucnil v jarek. Priplazil se je do lope in prisluhnil. Zdelo se mu je, da sliši nekakšno škrebkanje, potem je votlo zabobnelo in topo butnilo ob tla.

Vandek se ni prišteval med ljudi, ki bi jim ob podobnih priložnostih srce zdrknilo v hlače. Govoricam, da pri Ribičevih ponoči starši, ni nasedel. Za čenče ni bil dovzet.

— Strah? Na sredi je votel, okrog ga pa nič ni — je nekega jutra Vandek zabrusil presenečenim možem, ko je dobil stavo, da bo prenočil na pokopališču. Ko je drugič zaškrabljalo, so se fantu vendarle nekoliko naježili lasje in nezavedno je začutil po telesu rahel drget. Srce mu je močneje utripalo.

— No, le pridi, če si upaš, kanalja, se je na ves glas zadrž Vandek, da bi pregnal strah, ki ga je načenjal.

Stekel je suknjič in zavijal rokave.

— Pri priči te zmeljem v prah kakor mlinski kamen žito.

S stisnjenimi pestmi je zažugal proti vratom, ki jih je veter nihal sem in tja, da so cvillila in ječala v tečajih. Ker iz lope ni bilo odziva, se je Vandek okorajžil, se nekajkrat zazibal, vzletel, vzletel, priti proti vratom in z glavo treščil ob tram. Sesedel se je, naslonil glavo na podboj, stisnil zobe in zarjul od bolečine.

Curek krvi, pomešan s solzami, je spolzel po licu.

Iz grmovja je pritekel tigrasti muc, prav mlo zamijavkal ter se podrgnil ob fantovo koleno. Vandek je vzel mačka v naročje in ga pobožal. Živalca je obliznila fantovo krvavo dlan.

— Ti strašiš tukaj, kaj, capin potepinski.

Odkar je Ribičeva pobrala bela, koščena žena s koso, je maček vsako noč lazil okoli domačije in še naprej pridno lovil miši.

— Pojdiva proč odtod!

Vandek je pograbil mačka, ga stisnil pod pazduho, vstal in zakoračil v temo.

Zgubil je ravnotežje in se znašel v mla-

Nadaljevanje na 8. strani

GRČARJEV VANDEK

(Nadaljevanje z 2. strani)

kuži. Počasi se je kobacal na pot, zaklel in se odzibal naprej.

Nenadoma mu je zmanjkalo tal pod nogami. Čutil je, kako z mačkom padata, se pogrezata v neskončnost. Jekleni roki sta se krčevito oklenili muca, ki ga je kmalu zalila voda.

Zjutraj je globoka mlaka izbljuvala na površje svojo žrtev. Napihnjeno in zabuhlo truplo so z dolgim, železnim kavljem izvlekli iz vode...

Ves dan in vso noč so žene sedele ob mrtvaškem odru in tiho kramljale...

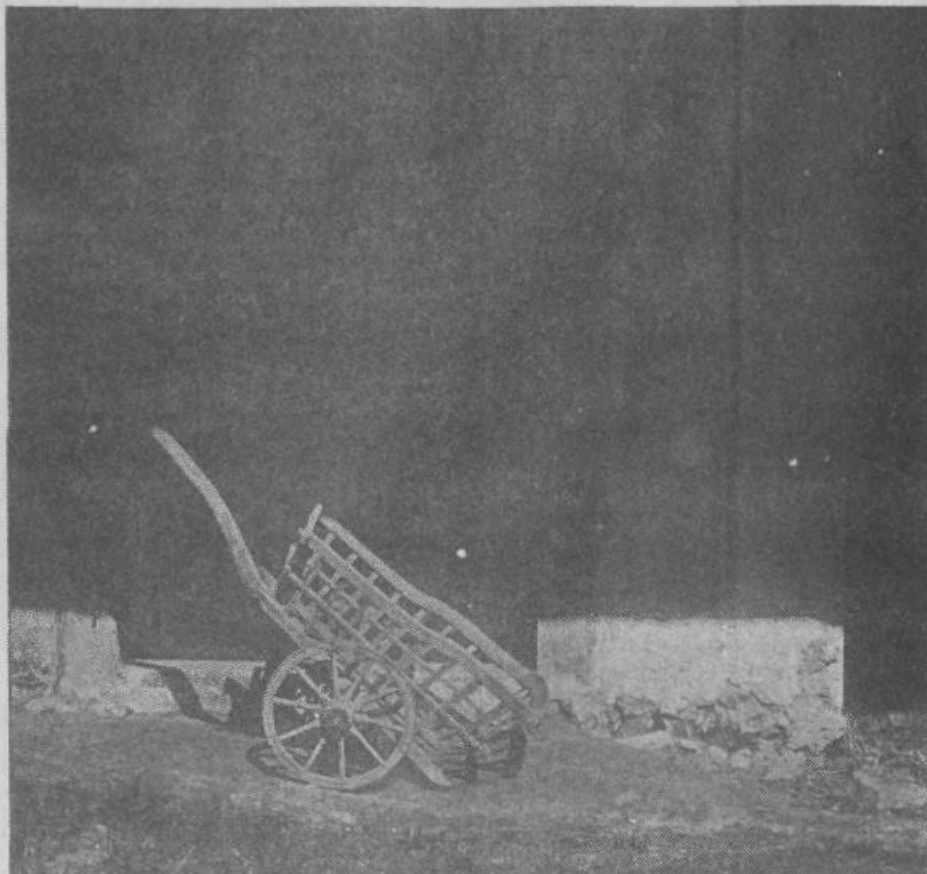
In ko so zlatolasi prameni zahajajoče oranžne krogle poševno božali orumenelo listje, ki je rahlo trepetalo v vetru, je začelo pri farni cerkvi tiho pozvanjati. Tedaj se je mrtvaški sprevod zganil in črna kača je zavijugala po pobočju hriba, da bi pospremila Vandeka na zadnji poti v tihi dom.

Pogrebci so molče, zamaknjeni v po-božnost, lepo premikali noge. Videti je bilo, kakor da so jim noge prilepljene na zemljo. Njih korak je bil plah in nezanesljiv. Zdelo se je, da se jim upira korakati tja, kjer bodo kmalu končali tudi sami.

Železno tolkalo pa se je enakomerno zaganjalo in butalo ob bronasto steno ter iz zvona izvabljal otežen, pretresljiv zvok, ki je segal do srca.

— Kdo je sedaj na vrsti? Vprašanje je zlovesče lebdele v zraku in spremljalo pogrebce. Črna sprevodna kača je vedno krajša in na moč utrujena. V njej se gibljejo ravnodušni, betežni obrazi. Sprijaznili so se s svojo usodo, s svojimi nejevoljami, prekaljeni v svojih tragedijah in razočaranjih, potrpežljivi v svoji revščini.

Redke zaplate obdelane zemlje, mimo katerih se je pomikal pogrebni sprevod, so

Čakajoč na...

Foto VLADIMIR STEINBUCH

pričale o tem, da jo obdelujejo usahle, šibke roke. Mlade, zdrave roke so šle za večjim kosom kruha v svet. Izjema med njimi je bil Vandek. Prilepil se je na zemljo kakor pijavka za kožo.

In ko bo zvon zapel rekviem poslednjemu iz sprevodne kače, bo od žalosti za vedno utihnil.

FRANC FAJDIGA

Ljudski junaki živijo dalje

Med otroki je zelo priljubljena Levstikova povest o Martinu Krpanu. Zavedajmo pa se, da imamo tudi mi takega junaka. To je naš tovariš Tito.

Kaj vse je storil za razvoj naše države in celotnega sveta! Vse svoje življenje se je bojeval proti izkoriščanju, za svobodo, mir in enakost med vsemi ljudmi. Sam je znal najbolj ceniti svobodo in mir, saj je bil eden izmed mnogih, ki so doživeli vse tegobe kapitalizma. Vendar se s tem ni sprijaznil. Znal se je bojevati. Dolg je bil ta boj, a končal se je z zmago nad zatiranjem našega ljudstva. Brez tovariša Tita, ki je bil pobudnik in uresničevalec tega boja, bi vsega tega ne bilo.

Tudi v drugih deželah po svetu slovi kot velik in pomemben mož, borec za mir in neodvisnost med narodi. Bil je pobudnik gibanja neuvrščenih in prav zaradi njega je Jugoslavija dobila tak ugled v svetu.

Vse premalo znamo to, kar imamo, tudi ceniti. Ne znamo si predstavljati časov, ki jih nismo doživeli. Vendar smo hvaležni vsem, ki so nam priborili lepše življenje v svobodi.

S smrtjo tovariša Tita sta naša država in ves svet izgubila nenadomestljivega človeka. Čeprav ga ni med nami, bodo on, njegove misli in ideje nenehno živele v naših srcih.

MARIKA ZORENČ, 7. a
OŠ LEOPOLDA MAČKA-BORUTA

Misli o današnji mladini

Jaz in moja generacija. Kakšni smo? Mar smo res tako zelo drugačni od vseh pred nami? Vprašanja se ne hote nizajo marsikomu izmed nas, saj se vse prepo-gosto krhajo vezi in odnosi med mladimi in starejšimi. Pa vendar, zakaj?

Nihče se ne zna in ne more več pogo-varjati odkrito, posvetiti delček svojega časa bližnjemu, sogovorniku; vse preveč hitro nam minevajo dnevi in se ne zave-damo, koliko mostov podiramo za seboj. Na teh mostovih pa rastejo prijateljstva, tajna in iskrena, a žal jih nočemo odkri-vati.

A je le lepo biti mlad, poln veselja, upanja...

To trdijo tisti, ki jim je mladost že od-cvetela, pa se z mislijo vračajo nazaj, in tisti, ki jo živimo danes, pa čeprav mnogo prehitro. Nekega dne se zamisliš: kaj ti prinaša cesta mladosti in odgovor je preprost — iskanje novih sreč in ciljev in spoznavanje sebe v svetu. Zato lahko rečem, da se ne razlikujemo mnogo od predhodnih generacij, kajti še znamo ču-titi topel stik roke, nasmehniti se sočlo-veku, vzradostiti se ob pogledu na sončni zaton in dojeti melodijo vetra. Vendar pa jo živimo vsak zase, vsak v sebi, v današnjem času in zunaj jutriš-njega dne.

VESNA JANČAR,
JUGOTEKSTIL, ONA-ON

NAŠA SKUPNOST — 25. MAJ

Umetniška priloga. Ureja komisija pri uredniškem odboru Nsk, zanjo odgovarja Mar-jan Moškič.

To številko umetniške priloge 25. MAJ je pripravil odbor za literarno dejavnost pri OZKO v sodelovanju z OK ZSMS Ljubljana Moste-Polje, zanjo odgovarja Janez Jančar